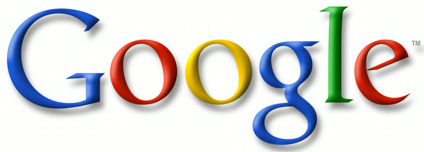

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

VÝKLAD

K HISTORICKÉ MAPĚ ČECH.

SEPSAL

JOSEF KALOUSEK.

VYDÁNÍ DRUHÉ.

V PRAZE 1894.
Nákladem Královské České Společnosti Náuk.
V kommissi u Fr. Řivnáče.

VÝKLAD

K HISTORICKÉ MAPĚ ČECH.

SEPSAL

JOSEF KALOUSEK.

VYDÁNÍ DRUHÉ.

V PRAZE 1894.
Nákladem Královské České Společnosti Náuk.
V kommissi u Fr. Řivnáče.

Tiskem Dra Edv. Grégra v Praze 1894.

Historická mapa království Českého, která nyní podruhé na světlo vychází, měla také své osudy, kteréž opozdily první vydání její netoliko o devět, ale o třikrát devět let. Jest potřebí pověděti napřed něco o těchto příhodách, dříve než přikročím k vysvětlování mapy dokonané.

Již roku 1847 Královská Česká Společnost Náuk usnesla se, že k oslavě pětistyleté památky založení university Pražské vydá mapu Čech, navrženou od Františka Palackého, která by ukazovala onen stav tohoto království, ve kterém kvetlo za panování Karla IV. blahé paměti; spolu měl k ní býti vydán vysvětlující text.[1]) Palacký sice tehdáž vykonal tuto práci, pokud na něm záleželo, a navrženou mapu svěřil známému českému kartografovi Václavu Merklasovi, aby ji do mědi ryl; tento však vyryl toliko asi dvě třetiny mapy, potom pak díla nedokonaného, nevím proč, zanechal navždy.

Mapa nedodělaná nemohla se vydati; několik exemplářů bylo však přece vytištěno, které jsouce soukromě rozdány některým členům Společnosti Náuk, milujícím vlastenskou historii, byly jim k nemalému užitku a vzbuzovaly v nich slušné přání, aby tento historický zeměvid byl doplněn a vydán. Konečně Společnost Náuk v řádné schůzi, držané dne 8. dubna 1874, za předsednictví Františka Palackého po návrhu p. V. V. Tomka tu věc uvážila, a poručila mapu mně k doplnění.[2]) Archaelogický Sbor Musea království Českého, zvěděv o tomto záměru, žádal, aby jemu byl přepuštěn dostatečný počet výtisků mapy, které by se přiložiti mohly ku Památkám Archaeologickým a Místopisným od něho vydávaným; žádosti této Společnost Náuk ochotně vyhověla. A tak přítomná mapa byla potom roku 1876 vydána na dvou místech, totiž v Pojednáních Královské České Společnosti Náuk (čili Učené Společnosti, jakž se jí od prvopočátku vůbec říkává), kdež

[1]) Viz Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, V. Folge, 5. Band, 1847, str. 4.

[2]) Zprávy o sezeních Kr. Č. Společnosti Náuk 1874, str. 73.

tento vysvětlující text vytištěn byl v jazyce latinském,[3]) a zároveň při 3. ročníku X. dílu Památek Archaeologických s výkladem českým (sl. 410—424).

Uvázav se r. 1874 v práci mně svěřenou, shledal jsem, že mapa potřebuje býti dílem doplněna, dílem opravena. Neboť staré výtisky, před více než 25 lety zhotovené, byly předně toliko uvnitř nynějších hranic země České vyplněny horami, vodotočinami a osadami, a všechna prostora vně těchto hranic byla docela prázdna. Muselo se tedy nově kresliti celé hrabství Kladské, kteréž, jak vědomo, až do roku 1742 bylo částkou země České; rovněž musela se připojiti krajina Žitavská, která v dobách předhusitských náležela k severné končině Čech, hraničíc s Budyšínskem, nyní pak jest částkou království Saského; nedaleko odtamtud, na levém břehu Labe, bylo potřeba dodati Králův Kámen a město Perno s okolními osadami; mimo to dodal jsem po třech farách v severných končinách bývalých dekanátů Dvorského a Broumovského (Valbeřice, Bertelsdorf, Schömberg; Friedland, Trautliebersdorf, Waltersdorf); konečně připojil jsem krajinu hradu Boršenšteina a města Zavidova v horách Krušných, která byvši sporná mezi Čechami a Míšní, naposledy byla k Čechám vykoupena skrze krále Václava II.[4]) To vše muselo se doplniti, aby hranice Čech byly uvedeny na míru 14. století; naproti tomu a z též příčiny muselo zase Chebsko z týchž hranic býti vyloučeno, poněvadž ta krajina tehdáž byla sice s korunou království Českého spojena právem zástavným, avšak se samou zemí Českou nebyla sjednocena žádnými zvláštními svazky společné správy veřejné.

Též jsem nakreslil částky zemí sousedních, jež se dotýkaly Čech, tak aby bylo viděti stará jména a vzájemné hranice všech krajin, které s královstvím Českým kolkolem mezovaly, i osady jejich k hranicím českým přilehající, jež tu a tam vyskytají se v dějinách českých; v této pak věci zvláště na tom dával jsem sobě záležeti, aby na naší

[3]) De regni Bohemiae mappa historica commentarius. Auctore Ph. Dre. Josepho Kalousek. Ex Actis Regiae Scientiarum Societatis Bohemicae, serie VI. tomo 8. Pragae 1876, pp. 39 in 4°.

[4]) H. Jireček, Codex juris Bohemici I. str. 262; srovnej téhož spisovatele Základy zřízení zemského za Karla IV., 1—3, 10—12, kdež šíře jedná o hranicích Čech ve 14. století. Nynější hranice mezi Čechami a Míšní jest ustanovena smlouvou Chebskou r. 1459, když obojí krajina, jak u Kamene tak i u Zavidova, byla již dříve mocí od Čech odtržena; Palackého Dějiny IV. 2. str. 81. Město Žitava počalo zemi České odcizovati se již ve 14. století spolkem šesti měst hornolužických, mezi kterýmiž vždy mělo místo.

mapě objevila se co největší část markrabství Moravského se svými místy historickými.

Starý výtisk mapy ani uvnitř nynějších hranic českých nebyl dokonalý. Ve velké části Šumavy u hranic bavorských scházel terrain; tyto hory jakož i všechnu ostatní pevnou povrchnost půdy ve hrabství Kladském a v jiných krajinách ode mne přidaných přikreslil r. 1875 Antonín Knore ve Vídni.

Avšak stará rytina potřebovala nejenom doplňků, nýbrž i oprav rozličných. Když totiž hory, toky vod a osady v ní vytknuté s mapou generálního štábu jsem srovnával a je ku poledníkům a rovnoběžkám přikládal, nalezl jsem nemálo odchylek od polohy pravé; největší takovéto odchylky, jež jsem postihl, hleděl jsem opraviti, avšak větší část drobných poklesků — zvláště kde celé skupiny vsí a měst jsou z pravé polohy své poněkud pošinuty — nemohl jsem napraviti, neměla-li značná část staré rytby se vymazati.

Ježto přední hodnota tohoto historického zeměvidu záleží v plném výčtu far 14. století, proto vnesl jsem do něho všechny fary vynechané ve staré rytině, kolik jich ze kterýchkoli souvěkých pramenů do té doby objeveno a v literatuře oznámeno bylo. Z též příčiny vyšetřil a nakreslil jsem také hranice archidiakonátů a dekanátů, jakož mi usnešením Společnosti Náuk uloženo bylo. Mimo to přidal jsem některé opominuté hrady a města; a kde u vyrytých již jmen scházela znaménka vesnic, tvrzí a tomu podobné, to vše jsem doplnil, jakž se rozumí samo sebou.

Ačkoli přítomná mapa představuje hlavně stav věcí bývalý ve věku 14., přece také obsahuje leccos jiného jak z dob dřívějších tak i pozdějších, tak že nemůže se nazvati prostě *historickou mapou Čech ve 14. věku.* Tato stránka vysvětlí se snadno z původu té mapy. První původce její, slavný historiograf český, dříve než tuto mapu navrhl, lopotil se skrze plná tři leta (1845—1847) hroznou prací na prozkoumání starého místopisu českého; částkou ovoce těchto studií byl zevrubný seznam míst, který vyšel tiskem pod názvem Popisu království Českého,[5]) a kterým pěstitelé historického místopisu jako hlavním pravidlem podnes se spravují a zajisté ještě dlouho spravovati se budou. Aby pak povšechný výsledek badání svého, aspoň pokud se týká čelnějších míst, také v obraze před oči postavil, za tím účelem sestavil Palacký

[5]) Popis králowstwí Českého, čili podrobné poznamenání wšech dosawadních krajůw, panstwí, statkůw, měst a městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České. Wydal František Palacký. W Praze 1848, str. 648 v 8°.

této mapě, která vlastně měla by se nadepsati: *Mapa ku Palackého Popisu království Českého.* Fary v onom Popisu poznamenané sice všecky, až na několik málo, náležejí do doby předhusitské; avšak města královská, městečka, hrady a tvrze, které nacházejí se v knize Palackého, nevztahují se všechny k onomu věku, nýbrž „označují vůbec stav dávný, aspoň před bitvou Bělohorskou bývalý“ (viz tam v předmluvě str. VII.), což jedno i druhé také o naší mapě platí.

Když tomu jest tak, budu snad omluven z titulu trochu rozvláčného, jejž jsem na mapu položil. Též ovšem se slušelo, abych i v doplňcích na mapě všude zachoval starší pravopis (*au, w* místo *ou, v*).

Do horního pravého úhlu položil jsem dvě měřítka, totiž míle zeměpisné, kterých jde 15 na jeden stupeň rovníka, a míle staročeské, v čemž přidržel jsem se obyčeje vlastenských zeměpisců minulého století, kteří počítali 12 českých mil (dvouhodinových) na jeden stupeň rovníkový.*)

Poněvadž v Praze na onen čas nemohl býti nalezen žádný mědirytec, který by rytbu mapové desky dokonal, byla ta práce r. 1875 svěřena krajanovi našemu Antonínovi Knorovi, officialovi v c. k. rakouském vojenském ústavě zeměpisném; tento, ač spokojil se mírnou odměnou, vykonal své dílo výtečně, a vše, co se mělo doplniti nebo opraviti, vyryl úhledněji nežli první rytec mapy této.

První vydání přítomné mapy historické, dokonané r. 1876, bylo brzo rozebráno; poptávka po ní při Společnosti Nauk byla větší, nežli bývá u jiných spisů, a trvala stále. Pročež k opětovanému návrhu p. J. Emlera Společnost požádala mne letos (1894), abych obstaral nové vydání. Věc měla opět své nesnáze, poněvadž bylo potřebí provésti v mapě opravy a doplňky, k čemuž není v Praze mědirytce, ba nikdo zde nemá ani tak velkého měditiskařského lisu, na němž by naše mapa mohla se tisknouti. Našel se však ve Vídni měditiskař p. Robert Aust, rodilý Čech z Moravy, kterýž ochotně uvázal se v tisk mapy a zjednal

*) Tak zejmena také učinil výtečný Jan Kr. Müller. Ostatně nikdo nepochybuje, že tento počet nemůže se rozuměti na vlas. Skutečně velice od něho se liší obojí ustanovení o měrách českých, jak ono, které čteme v Kronice Hájkově k roku 1268, tak i to, které roku 1400 bylo za zákon vepsáno do desk zemských (Emler, Reliq. I. 586), a které r. 1617 Simeon Podolský z Podolí, měřič zemský království Českého, prohlašoval za pravidlo tehdáž ještě obecně platné (v Knížce o měrách zemských, vydané r. 1683 a 1828). Podle onoho prvního ustanovení obsahovala by míle česká 12.000 loket čili 7468 metrů, podle druhého rovnala by se 18.080 loktům čili 11.250 metrům; a tak by šlo českých mil na jeden stupeň buď 14·904 anebo 9·894.

ve Vídni také rytce úplně spůsobilé. Pročež mohly do nového vydání vpraviti se všechny opravy a doplňky, jichž potřeba se ukázala; zejmena na severu pošinul jsem částku hranice zemské, ježto podle nového badání Sedláčkova krajina od dosavadního výběžku Šluknovského na západ k Labi náležela v době předhusitské k zemi České; hranici krajiny Chebské upravil jsem v ten spůsob, jak se nacházela v letech 1322—1400 podle podrobných zkoumání Gradlových.[7]) Ostatní doplňky a opravy, které jsem uvedl do přítomného druhého vydání mapy na rozdíl od vydání prvního, budou níže zpomenuty při farách (str. 9) a při rozdělení v archidiakonáty a dekanáty (str. 18).

Tolik budiž řečeno obecně o původu a povaze našeho zeměvidu; nyní přikročím k výkladu jednotlivých řad předmětů v něm obsažených, a pojednám zvlášť o farách, archidiakonátech a dekanátech, o klášteřích, hradech a tvrzích, městech a městečkách.

O farách.

Fary za starodávna sluly v Čechách obyčejně *plebánie*, a správcové jejich *plebáni*. Kostely farské poznamenány jsou v naší mapě křížkem, a skoro všechny, které na mapu jsou vnešeny, náležejí do doby předhusitské, totiž do 14. století, vyjma jen několik, které v 15. anebo v 16. století buď nově byly vystavěny anebo v písemných pramenech teprv tehdáž poprvé se vyskytují; týmž znamením opatřeny jsou také vsi některé ač nemnohé, ve kterých stály kostely filiálné, náležející k farskému kostelu některého sousedního místa jako k své matce.

Tito jsou pramenové, ze kterých vážíme vědomost o kostelích farských, které v dávných Čechách stávaly:

1. *Registra Desátků Papežských* z dioecese Pražské; pozůstává jich osmero, jež psána byla mezi lety 1352—1405, a jež p. prof. V. V. Tomek vydal roku 1873 v Aktech kr. Č. Společnosti Náuk (řady VI. sv. 6). Obsahují všechna duchovní beneficia, na která se ukládávaly desátky papežské, a kteráž vypočítávají se po celé dioecesi Pražské podle rozdělení na archidiakonáty a dekanáty.

2. *Dvě listiny* dané 3. pros. 1349 a 4. list. 1350, kterými Arnošt první arcibiskup Pražský od své dioecese postupuje čtyry dekanáty

[7]) Aug. Sedláček, O ustálení hranic mezi Čechami a Lužicí, v Časopise Č. Musea 1892 str. 245 sl. — Heinrich Gradl, Monumenta Egrana, Bd. I. v Chebě 1886 s mapou.

k biskupství Litomyšlskému nedlouho před tím založenému; tištěny jsou v Diplomatáři Moravském VII. str. 676, VIII. 26, druhá též v Balbinových Miscellaneích V. 36. Poněvadž pozůstávající Registra Desátků Papežských vztahují se toliko k dioecesi Pražské, a nikoli k ostatním dvěma dioecesím provincie Pražské, proto ku poznání far v dioecesi Litomyšlské jsou tyto dvě listiny pramenem hlavním a téměř jediným, ale bohužel také často velice temným; o objasnění jich pečovali p. dr. Hermenegild Jireček (Památky V. 330), potom pak s obzvláštní pílí děkan Jan Karel Rojek (Pam. IX. 738).

3. *Libri Erectionum*, t. j. knihy, do kterých se zapisovalo zakládání a nadání far a jiných beneficií duchovních; jest těch knih třináct, a jdou od r. 1358, kdy počaly se psáti péčí arcibiskupa Arnošta a císaře Karla IV., až do bouří husitských. Také tyto knihy vlastně se týkají jenom dioecese Pražské, ale leckteré zápisy v nich vztahují se také k dioecesi Litomyšlské. Co z těch knih Bohuslav Balbin vytáhl a uveřejnil (Misc. V. II), to historikovi nikterak nedostačuje; pročež pan ThDr. Kl. Borový vzal na sebe péči o úplné vydání všech knih erekčních, při čemž vynechává toliko formule nic věcného neobsahující; tím způsobem vyšlo v letech 1875—1889 prvních pět knih z let 1358—1407.

4. *Libri Confirmationum* čili knihy, do kterých se zapisovalo potvrzování duchovních dosazovaných k beneficiím v dioecesi Pražské; počaly se psáti rovněž r. 1358, jako Libri Erectionum, a rovněž vedly se až do konce války husitské. O vydání tohoto bohatého zdroje ku poznání minulosti české pracoval kněz Frt. A. Tingl, a v letech 1865 až 1868 vytiskl pět sešitů; po jeho smrti ujal se té věci Historický Spolek v Praze, a prací p. J. Emlera přivedl vydání všech Knih Konfirmačních ku konci.

5. Povšimnutí zasluhují též listiny o právích soukromých, jakož jsou smlouvy a podobné, ve kterých bývají zmínky o kostelích nebo podacích právích patronů. Nemalá část těchto listin jest již uveřejněna v Erbenových a Emlerových Regestech, v Pozůstatcích Desk Zemských r. 1541 shořelých, a v Palackého Archivě Českém. Nemálo prospějí též stará psaná Akta konsistoře Pražské; částku jich, obsahující rok 1392, dal tisknouti Tingl pod názvem: Acta judiciaria archiepiscopatus Pragensis; celou sbírku jich, pokud se zachovala, vydává nyní Česká Akademie prací p. Ferd. Tadry pod názvem: Soudní akta konsistoře Pražské (část I. z let 1373—1379, část II. z let 1380 až 1387). O jiných sbírkách pramenů, buď pozdějších nebo méně rozsáhlých ač užitečných, pro krátkost pomlčím.

František Palacký r. 1847, když skládal Popis království Českého, znal ovšem již drahnou část těchto zřídel místopisu historického; pročež jak v oné knize, tak a zvláště v Dějinách (I. 2. 369—390) do jednotlivých dekanátů připsal a přidal mnohé fary, které v Registrech Desátků z jakýchkoli příčin se nenacházejí. Slovutný dějepisec náš však nikterak neměl za to, že by tuto práci byl s dokonalou úplností vykonal. I ačkoli při skládání Popisu království Českého hlavní zřetel svůj k tomu obracel, aby starodávným místním jmenům nynější místa vykázal, nynějším pak místům starodávná jmena navrátil, a tak starobylost s přítomným stavem věcí spojil: přece, poněvadž mnohá místa jmena změnila anebo docela zanikla a namnoze nejinak než očitým ohledáním vypátrána býti mohou, nucen byl některých takových toliko se dohadovati anebo jich nezjištěných zanechati. Aby věc v této stránce se doplnila a ponapravila, o to jali se pečovati jiní pěstitelé domácí historie, dílem osobně ohledávajíce jistá místa, dílem podporováni jsouce novějšími a to lepšími pomůckami literárnými, jakož zejmena velkou mapou Čech vydanou v letech 1849 až 1860 od c. k. vojenského ústavu zeměpisného ve Vídni. Mezi těmito badateli, co se tkne místopisu církevního, vynikal děkan Jan K. Rojek; onť pilným zkoumáním ustanovil nemalý počet dávných far a kostelů, jejichž poloha dříve nebyla povědoma.[8]) Také r. 1875 laskavě byl nápomocen mně žádajícímu jeho za radu v jistých pochybnostech, i poskytl mně seznamu far, které v nynějších severných dvou koutech země České náležely k biskupství Míšenskému a tudy v Registrech Desátků se pohřešují. Když pak r. 1876 poslal jsem jemu přítomnou mapu tiskem poprvé vydanou, on prozkoumal ji celou místo za místem, a srovnávaje ji s výsledky svého mnoholetého místopisného studia, poznamenal drahný počet oprav a dodatků, kteréž jsem uveřejnil v Památkách X. 823—825. V opravách a dodatcích těchto se objevují četné kostely filiální, některým farám dříve mylně ustanoveným vykazují se náležitá místa, místní jmena některá se opravují nebo nově přidávají k místům rozličně jmenovaným, někde opravují se hranice dekanátů. Rojkovy opravy a dodatky, jichž jest více než sto na počet, vnesl jsem nyní při druhém vydání všechny na mapu, vyjma několik málo, u nichž pro neurčitost polohy nebylo to možné. Také výzkumy jiných badatelů poskytly několik oprav k tomuto druhému vydání;[9]) avšak že by to dílo nyní bylo zevrub dokonalé a vše-

[8]) Památky VII. 228, 554; VIII. 233; IX. 146, 738, 841, 956, 967.

[9]) Z Rojkových dodatků v Pam. X. 824 č. 24, 31, 43 nebylo možno umístiti fary nebo filiálky Slatinu, Mnichov, Teslín, jichž poloha není zevrub známa. —

likých poklesků prosté, toho ani jistiti nechci, aniž se to na ten čas žádati může. —

Co se týče *počtu všech far*, které před válkou husitskou v Čechách stávaly, ten vypočetl jsem (r. 1875) jak následuje:

Far v dioecesi Pražské, které se nacházejí v Registrech Desátků, bylo na počet 1915

Mimo to napočteno far též v dioecesi Pražské, které v Registrech Desátků se nevyskytají 110

V dioecesi Litomyšlské bylo kostelů farských 123 a 11 filialných, které však tuším byly osazeny vlastními kněžími na spůsob novověkých lokalií a expositur 134

Konečně okolo Šluknova a Fridlandu v nynějších Čechách náleželo k dioecesi Míšenské far 21

Úhrnem tedy bylo v Čechách okolo r. 1400 všech far . 2180

Katalog duchovenstva na rok 1869 vypočítává v celých čtyrech dioecesích provincie Pražské 1930 far a ostatních správ duchovních (spolu s lokaliemi a expositurami). Chceme-li to číslo srovnati s počtem starých far, jest potřeba vzíti ohled na změněné hranice provincie Pražské, tak aby obojí počet uveden byl na jeden a týž územek. Tedy od starého počtu far odečteme po třech farách dekanátův Dvorského a Broumovského, které jsou nyní pod panstvím pruským; pak 15 far dekanátu Žitavského, a 8 far u Králova Kamene, kteréž oboje přešly pod vládu saskou; když těch 29 odejmeme, zůstane 2151 starých far, stávavších na tom územku, který dosud náleží ku provincii Pražské. Od nynějšího pak počtu far odečteme 19 far v Chebsku stojících, a zůstane 1911 far. Z toho vysvítá, že okolo r. 1400 bylo 2151 far na témž území (totiž v nynějších Čechách spolu s Kladskem ale bez Chebska), na kterém nyní nachází se 1911 far; tak že kde před půl tisícem let bylo sto far, tam jest jich nyní sotva 89 (88·8%).

Bohosudov = Weisskirchlitz umístil jsem nyní podle objevu Pudilova v Pam. XI. 278, čímž opraven jest omyl Palackého, že by Bohosudov byl Šejnov, i Rojkův, jenž Bohosudov kladl k sv. Prokopu pod Krupkou. — Podle výzkumů Sedláčkových v Methodu 1880, 93 umístil jsem u Ronova nad Doubravkou Protivany k sv. Kříži a Stusyni k sv. Martinu; a podle dokladův, uveřejněných týmž badatelem v Pam. XII. 278, 279, musil jsem v dekanátě Krumlovském postaviti jmeno Malšiny k tomu místu, které Palacký mylně pojmenoval Myšlany a které nyní po německu slove Malsching, a zase k Dvořišti Hornímu (Oberhaid) postavil jsem starý název Myšlany. Jest velmi litovati, že v Palackého Popise staly se s Bohosudovem a s Myšlany i Malšiny omyly, kteréž během 50 let příliš v knihách se již rozšířily.

Doufám, že nebudu čtenářům na obtíž, uvedu-li ještě něco k objasnění poměru, ve kterém počet far klesl v čas různic o víru, a obzvláště ve válce třicítileté po vyhubení protestantismu v Čechách; jestiť počet kostelů a kněží měrou netoliko zbožnosti, ale i blahobytu jakož i bídy obecné svého času.

Bohuslav Balbin (Misc. III. 64) zmiňuje se o tabuli statistické, zdělané úředně v letech 1596—1605 při vybírání berně, ve které „jmenují se všechna panství, města a městečka, a až do posledních dílců a částeček vykazují se mohutnosti celé země České". Tabule tato chová se nyní v Museu Českém, a Palacký (Radhost II. 124) uveřejnil z ní větší výtahy, nežli Balbin učinil; podle toho okolo roku 1600 počítalo se far

na panstvích komorních JMCé.	132
„ „ stavu panského	517
„ „ stavu rytířského	520½
v městech královských a na jejich statcích	101
na statcích duchovenských	72
v městech poddaných	24
úhrnem far	1366½

Pavel Stránský ve výborné knize De Republica Bojema (kap. 19. §. 3) píše, že před povstáním r. 1618 bylo far počtem 1340.

Tabuli berničné z r. 1605, které užil Balbin, zcela podobá se jiná z r. 1615, kterou roku 1869 vydal p. prof. August Sedláček nákladem Společnosti Náuk pod titulem: Rozvržení Sbírek a Berní r. 1615. Sčítaje všechny fary, které v této tabuli se uvádějí, napočetl jsem jich

na statcích komorních	138
„ „ panstva	512
„ „ rytířstva	481
v městech královských a některých poddaných i na jejich statcích	83
na statcích duchovenských	77
úhrnem far	1291

Každý z těchto tří počtů vztahuje se ke čtrnácti tehdejším krajům země České, kterým ukládaly se berně svolením sněmovním; a jak v obou tabulích, tak tuším i u Stránského jsou vyňaty hrabství Kladské, okršlek Chebský a částka Loketska; v Rozvržení Sbírek od r. 1615 mimo to pohřešují se fary měst Pražských. Abychom ty počty mohli

[illegible] již [illegible] krajinách [illegible] starých [illegible] srovnati. [illegible]

[illegible]

[illegible] Libri [illegible] všech [illegible] děkan [illegible] 842. [illegible] Karlova [illegible] dílem [illegible]

[illegible]

[illegible]

kem 1131 byla rozdělena v šest archidiakonátů.[10]) V českých pak listinách po letech 1144 a 1167 arcijahnové nezřídka se vyskytují, tak sice, že nedlouho později můžeme již napočísti 13 jmen archidiakonátů v dioecesi Pražské; totiž krom desíti archidiakonátů, které trvaly ve 14. věku a které na naší mapě jsou uvedeny, jmenují se tehdáž také ještě archidiakonáty Rokycanský, Roudnický a Žerčický; to však nepochybně byla jenom jiná jmena archidiakonátů Plzeňského, Litoměřického a Boleslavského, vyskytajících se vedle nich současně i také později stále. Biskup Pražský měl dvory v Rokycanech, Roudnici a v Žerčiněvsi čili Žerčicích, a tudy nejspíš se stalo, že archidiakoni Plzeňský, Litoměřický a Boleslavský někdy přebývali v těch dvořích, a na čas i jmena těch tří archidiakonátů kolísala, což však záhy pominulo.[11]) Hranice archidiakonátů českých ukazují nám teprva Registra Desátků Papežských, ve kterých se vypočítává desatero archidiakonátů po dioecesi Pražské. Ne tak zevrubně jsme zpraveni o počtu a hranicích archidiakonátů po válce husitské; vyskytujíť se po obnovení arcibiskupství Pražského r. 1561 krom archidiakonátů starodávných také jmena zánovních, jakož archidiakonát Žitavský a Kladský.

---

[10]) Erben Reg. p. 95. — Dudík Gesch. IV. 374.

[11]) Důkaz na totožnost těchto tří a tří archidiakonátů jest tento: Archidiakon Rokycanský jmenuje se jenom jednou, a sice Zdeslav v listině asi r. 1176 v Erbenových Regestech I. str. 158 č. 357; ale Zdeslav jmenuje se archidiakonem Plzeňským málo dříve asi r. 1172, Reg. str. 149, a opět brzo později r. 1177 Reg. str. 158 č. 358; byl to nepochybně jeden a týž archidiakon Zdeslav a jediný archidiakonát, kterýž později nejmenuje se jinak než Plzeňský. Archidiakon Roudnický vyskytá se dvakrát, totiž Berthold r. 1167 v Reg. I. str. 139, a Přibyslav asi 1176 Reg. str. 158 č. 357; a hned potom opět Přibyslav slove archidiakonem Litoměřickým r. 1177, Reg. str. 158 č. 358; archidiakonát Litoměřický slul teda pomíjejicně také Roudnickým podle blízkého statku biskupova, ačkoli Roudnice sama ve 14. věku nepočítala se k archidiakonátu Litoměřickému, nýbrž ku Pražskému. Pomýšlel jsem proto prvotně, že by archidiakonát Roudnický měl býti totožný s Pražským, ale není to možné, poněvadž právě v týž čas, kdy Přibyslav byl archidiakonem Roudnickým čili Litoměřickým, archidiakonem Pražským byla jiná osoba, totiž Slavoň podle listiny asi z r. 1176, Reg. str. 158 č. 357, a r. 1177 Reg. str. 158 č. 358. Archidiakonát Žerčiněveský čili Žerčický vyskytá se opět jenom jednou, a sice r. 1216 jmenuje se Clemens archidiaconus Zyrcinensis, Reg. str. 266 č. 567; potom r. 1227 jmenuje se Kliment archidiakonem Boleslavským, Reg. str. 333, nepochybně táž osoba v témž úřadě zůstávající. Totožnost starého statku biskupského Žerčiněvsi s nynější vsí Žerčici u Mladé Boleslavě poznal a dokázal Tomek v Č. Č. Mus. 1858 str. 225. — Také ještě jiné dva archidiakonáty měly jmena po místech, kde biskup Pražský měl statky, totiž Bechyňský a Horšovský čili Týnský.

Oba názvy, arcijahen i arcipryšt, byly ještě tehdáž bez rozdílu v užívání k označení též hodnosti.[12])

Úřad venkovských *děkanův*, podobný arcijahenskému ale jemu podřízený, zdá se že v Čechách byl ustanoven později než úřad arcijahnů, avšak není dosti známo, kdy se to stalo. První zmínky o děkanech v Čechách nacházejí se teprva v listinách psaných okolo roku 1270.[13]) Ani v následujících desítiletích děkani nevyskytují se zhusta; avšak i ze zpráv kusých a nahodilých, které se nám dochovaly,[14])

---

[12]) Borového Ant. Brus 93, 102, 103, 127, 135, 154, 156, 160, 215, 278; — téhož Akta konsistoře katolické, rejstřík. — Arcijahen Bechyňský tehdáž počal se jmenovati Krumlovským, viz v týchž Aktech 54, 55, 82.

[13]) Děkan kláštera Sázavského, o němž se zmiňuje letopisec Sázavský k letům 1137, 1147 a 1156 (Prameny děj. českých II. 260, 262, 263), nepochybně byl první po opatovi představený kláštera, nikoliv však tolik co decanus ruralis. — Dudík, Mähr. Geschichte X. 150—153, podle příkladů vzatých z jiných zemí katolických učí, že čím dříve byli archipresbyteri, tím později byli děkanové, čímž by závod úřadu děkanského pošinul se nazpět do minulosti až tam, kde počínají se u nás zmínky o archipresbyteřích čili arcikněžích. Náuka tato byla by vítanou pomůckou při vedení důkazu, že církevní rozdělení země České (dekanáty) přimklo se k staršímu rozdělení politickému (k župám), i že počátkem svým sahá do dob starších, než do 13. věku, kdy jsou první zmínky o děkanech venkovských. Prameny naše jsou však nedostatečné, jimi nemůže se náuka Dudíkova najisto ni dokázati ni vyvrátiti. Spíše však zdá se, že Kosmas dvojím výrazem archipresbyter i archidiaconus (Pram. II. 74, 75, 77) rozuměl věc stejnou, poněvadž později slovem archipresbyter jistě rozuměl se v Čechách archidiakon a nikoli děkan. Kde archipresbyter se jmenuje po určitém místě, jest to vždy po známém jinak sídle archidiakona, a nikde v Čechách nenaskytl se mi archipresbyter v takovém místě, po kterém by se jmenoval jenom dekanát a nikoli archidiakonát. Určitě táž osoba slove 1392 Nicolaus de Potenstein archidiaconus Curimensis (Tingl, Acta jud. 104). a podruhé 1396 Mikeš z Potšteina alcipřiest Gurimský (L. Erect. IV. 431 b).

[14]) Jsou tyto: Roku 1267 Jan děkan a farář v Hradci nad Labem z nařízení biskupa Pražského vyšetřil obvod fary Miletínské; Emler, Regesta IV. 724-5. Okolo r. 1270 králová Kunhuta žádá arcijahna, aby napravil chybu, které prý se dopustil jeho děkan v trestání jakéhos faráře; Palackého Formelbücher I. 295. Biskup Pražský 1274 nařizoval děkanovi Kladskému, kterýž byl farářem ve Schwedeldorfě, aby v kostelích farských v městě Kladsku i jinde v dekanátě Kladském dal vyhlašovati klatbu na jakés násilníky; Emler, Reg. II. 350, 352. Přibyslav kanovník Vyšehradský 1287 byl zároveň děkanem Tepelským, ib. 616. Biskup Tobiáš 1279—1296 nařizuje děkanům a farářům o sbírání almužny, ib. 1089. Biskup Řehoř 1296—1301 nařizuje arcijahnovi, aby dal věděti ve svém archidiakonátě opatům, proboštům, převorům, děkanům a farářům, že toho roku nebude se konati synoda v Praze, ib. 803. Biskup Jan 1301—1343 nařídil děkanům Bílinskému a Ústskému, aby ve svých dekanátech skrze faráře dali vyhledávati lichváře; Tadra, Canc. Arnesti 154. Oldřich farář Jinínský (v dekanátě Volyňském) 1303 byl děkanem Týnským, Reg. II. 1233. Mikuláš arcijahen Boleslavský 1303 na čas svého života ko-

můžeme přece bezpečně souditi, že zřízení dekanátské, jak co do působnosti děkanův, tak i co do rozsahu a rozvržení jejich okresův, které poznáváme určitě a podrobně v druhé polovici 14. věku, trvalo v dioecesi Pražské již v druhé polovici 13. věku, a nikterak nebylo zavedeno teprv za arcibiskupa Arnošta. Jsou však také známky, které dekanátům v Čechách vykazují původ mnohem starší. Taktě v seznamu dekanátů 14. století nacházejí se dvě jmena zastaralá vzatá od hradů[15]), které byly pusté dávno před rokem 1270, (kdy jsou první zmínky o venkovských děkanech), tak že i župy okolo nich již byly obdržely jmena nová. V dioecesi Olomoucké první děkanové, o kterých máme vědomost, jsou r. 1244 Opavský, kterým tehdáž byl farář in Nova Ecclesia, a r. 1253 Znojemský;[16]) i nemáme proč domnívati se, že by Morava byla dřív rozdělena v dekanáty nežli Čechy. Důmyslný této věci zkumatel V. V. Tomek domnívá se, že dekanáty v Čechách byly zřízeny jistě ve věku 12., snad roku 1143;[17]) tohoto roku kardinál legát Guido zdržoval se v Čechách a v Moravě, a psal stolici apoštolské o pořízení svém mimo jiné: že biskupům Pražskému a Olomouckému nařídil, aby ve svých dioecesích rozdělili kostely farské;[18]) avšak není jasno, měly-li fary rozdělovati se jedna od druhé, anebo

---

stel řádu Německého v Řepíně a tamějšího faráře osvobozuje ab omnibus convocationibus meis et decani Melnicensis ac etiam visitationibus sumptuosis; Reg. IV. 761. Okolo r. 1306 byl spor mezi biskupy Pražským a Olomouckým o kapli sv. Jana Křt. u města Jihlavy, do kteréž biskup Pražský dal skrze děkana své dioecese uvésti kněze, a biskup Olomoucký skrze děkana Třebíčského, (který však nebyl zároveň farářem Třebíčským), dal hlásati klatbu na moravské pomocníky toho skutku; Reg. II. 901. V Strakonicích 1335 podepsán za svědka Andreas decanus provinciae Prachinensis; Reg. IV. 53. Oldřich farář Velešínský byl 1339 děkanem Doudlebským a zároveň výběrčím dymného pro biskupa; v dekanátě Doudlebském byl Vyšší Brod; Reg. IV. 246. Formule listu, jakým arcibiskup Arnošt faráře ustanovoval za děkana a zároveň za výběrčího dymného, tištěna jest u Tadry, Canc. Arnesti 273.

[15]) Totiž dekanátu Kameneckého a Havraňského. Tomek v Č. Č. M. 1858, 227. K tomu dodávám název dekanátu Sedleckého, který se vyskytá r. 1298 při dekanátě později zvaném vždy Loketským (Heinricus Sedlicensis ac Lyphardus Cadanensis decani uvedli faráře do Kinšperka, Emler, Reg. II. 766). Provincia Sedlecensis, župa Sedlecká, jmenuje se naposledy r. 1226, a to po starém hradě Sedlci, z něhož správa župní byla přenešena do nového hradu Loketského již před rokem 1234, načež mluvívalo se o kraji Loketském.

[16]) Erb. Reg. I. 523; Eml. Reg. II. 4 Johannes plebanus in Holacwiz (Oleksovice?) et decanus Znoimensis provinciae. Srv. Dudík, Gesch. X. 153.

[17]) Č. Č. M. 1858, 227.

[18]) Erb. Reg. 106.

do dekanátů či archidiakonátů, čili jinými slovy: měly-li se ustanoviti meze farností, nebo hranice dekanátů či archidiakonátů.

O rozdělení Čech v dekanáty a archidiakonáty nabýváme bezpečné a plné vědomosti toliko z Register Desátků Papežských a z listin od r. 1349 a 1350 svrchu zmíněných (str. 7 č. 2); kdyby těch nebylo, nalezali bychom se o této věci ještě za 14. věku v týchž tmách, kterých želíme za věků předešlých. Bylo pak ve 14. věku v zemi České 57 dekanátů, kteréž na naší mapě najdou se vyčteny pohromadě ve zvláštní tabulce. Jmena jejich vzata jsóu dílem od měst a vesnic dosud stojících, dílem od hradů starých a okolností jiných. Jmena deseti dekanátů srovnávala se s jmeny deseti archidiakonátů, avšak i v takových dekanátech byl děkan jiná osoba než arcijahen; máme to dosvědčeno i v archidiakonátě Horšovském, jenž byl ze všech nejmenší, neboť obsahoval jediný dekanát, řečený též Horšovský; i tam byli arcijahen a děkan rozdílné osoby.[19]) Poznamenáme krátce jen o několika dekanátech, u kterých toho jest potřeba.

(5) *Podbrdský* dekanát obdržel jmeno, jak vůbec za to se má, od hor Brdských od starodávna tak řečených. Stojí tam sice také ves Podbrdy, ve které však nikdy nebylo kostela; u ní nacházejí se prý zbytky nějakého hradu (Orth a Sládek 568), které měly by se prozkoumati. S dekanátem Podbrdským největším dílem shodovalo se Podbrdí čili kraj Podbrdský, kterýž v politickém rozdělení země vyskytá se od r. 1275—1714, a v nejstarší době slul Tetínsko, kteréžto jmeno uvádí se okolo r. 1088.

(8) Pozoruhodné jest jmeno dekanátu *Řipského*, vzaté od hory proslulé z pověsti o počátku národa Českého. Kostel sv. Jiří na Řipě byl přestaven na dosavadní svůj spůsob někdy v letech 1126—1131 (Scr. r. Boh. I. 287, 303); že by se to však bylo stalo na oslavu Soběslavova vítězství u Chlumce, ta domněnka Zapova (Pam. II. 139) nezakládá se na ničem jiném než na současnosti obou skutků.

(16) Dekanát *Kolínský* objevuje se toliko v některých Registrech Desátků, v jiných zase jeho fary jsou přiděleny dílem dekanátu Kouřimskému, dílem Čáslavskému, aniž jest dosti na jevě proč; rozdělení toto jest na naší mapě naznačeno černou tečkovanou čárou. Více o tom viz v Tomkově úvodu k Registrům Desátků str. XII.

---

[19]) Arcibiskup Arnošt nařizoval r. 1358 děkanovi Horšovskému, jenž byl zároveň farářem Horšovským, aby uvedl nově jmenovaného arcijahna Horšovského, jenž byl zároveň officiálem arcibiskupským, v důchody arcijahenské; Tadra, Canc. Arnesti 202.

(20) *Boseň,* nebo snad *Boženň*, býval nepochybně hrad veřejný, po kterém vzaly jmeno župa i dekanát; jmeno župy neb kraje Bozeňského vyskytá se často od r. 1057 až hluboko do věku 15.; poloha hradu upadla v dokonalé zapomenutí, ale možno ji tušiti v bezejmenném nyní hradišti, jehož valy se spatřují východně od města Březnice na vrchu lesem porostlém, nedaleko vsi Stražiště.[20])

(40) *Kamenecký* dekanát i župa měly jmeno od veřejného hradu Kamence, jenž toliko dvakrát vyskytuje se v listinách (r. 1088, 1130), potom pak upadl tak v zapomenutí, že ani polohy jeho neznáme.[21])

(41) Poloha někdejšího hradu *Havraně* nebo Havraní, po kterém slula župa i dekanát, označena jest pozdější tvrzí téhož jmena, která na mapě naší se najde. Hrad tento stál u nynějšího panského dvora Havranska na panství Poděbradském, a byl opevněn hlavně vodou řeky Mrliny, která jeho valy protékala i okolí zaplavovala.[22]) Župa

---

[20]) H. Jirečkovi v Pam. II. 134 i Tomkovi v Č. Č. Mus. 1859 str. 171 byla poloha předpokládaného hradu Bozeně neznáma, ježto hradiště u Stražiště zůstávalo do oné doby v literatuře nepovšimnuto. Valy jeho, kolkolem dobře patrné, jsou na západním konci též obdlouhlé výšiny, na jejímž východním konci stojí stará ves Stražiště s kostelem; vzdálenost hradiště od Stražiště jest asi 1300 metrů. Valy tyto popsal a vyobrazil Břetislav Jelínek v Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1883 Bd. XIII. str. 119. Nově vznikla neshoda o jmeno, kteréž starší badatelé, také A. Sedláček v Č. Č. Mus. 1876 str. 348, psali Bozensko. Jmeno předpokládaného hradu Bozeň odvozoval H. Jireček od osobního jmena Bozen, kteréž tak psané u Kosmy skutečně se nachází; ale může nebo snad i má se čísti Božen, jakož ženský jeho tvar vyslovujeme Božena, ač psáváno bylo též Bozena. Fr. Prusík v Pam. XIII. 118 s jiným filologickým odůvodněním požaduje Boženско. J. V. Truhlář v Methodu 1891 str. 33 píše, že „dle tvrzení prof. Aug. Sedláčka hradu Bozně nikdy nebylo, samo Bozeňsko (Boyzes provincia) mělo jmeno své od řeky Božeš, jak se totiž jmenovala ondy nynější říčka pod Martinicemi od Březnice běžící“. Toto tvrzení muselo by se teprva dokázati, neboť doklady dosud známé většinou se s ním nesrovnávají, ježto kraj ten latině se píše provincia Boizenensis 1057, Boizez 1088, 1159, Bouses 1183, Bozensis 1228, Bozesco 1233, Boseczensis 1234, Bozinensis 1260, 1305, Boznensis 1331, Bosinensis 1338, 1341; zvláště pak padá na váhu, že v českém prameně, v Starých Letopisích str. 192, k roku 1468 psáno v Bozeniště (což ovšem možno také čísti Boženště). Roku 1228 i 1238 připomíná se v tom kraji místo Na Gradišči; tedy tam hrad býval.

[21]) Snad vzdálená stopa po tom hradě nachází se v názvu Kamenské cesty, která se připomíná při vsi Klucích v záznamu z roku 1504, tištěném ode mne v Listinách a zápisích Bělských, nákladem Kr. Č. Společnosti Náuk 1889 str. 85. Po té stopě jdouc, měl by se hledati hrad Kamenec mezi Vrátnem a Sudomíří. Ale poptávky moje v té krajině zůstaly bez úspěchu.

[22]) V Památkách arch. X. 489-492 podal jsem historické zprávy o hradě Havrani i o pozdější tvrzi Havraní, též popsal jsem tehdejší zbytky hradu i tvrze. V osmnácti letech od té doby uplynulých ty zbytky namnoze zmizely s povrchu

Havraňská slove již r. 1227 Poděbradskou, a nové to jmeno vzalo brzy převahu, tak že župa Havraňská naposledy jmenuje se r. 1228 a 1233; ale dekanátu zůstalo toto starší jmeno.

V hranicích nynějšího království Českého některé končiny v době předhusitské nenáležely k biskupství Pražskému ani k Litomyšlskému. To platí především o Chebsku, kterážto krajina tehdáž nebyla součástkou země České, než toliko koruny České; v ohledu církevním přináležela k dioecesi Řezenské a s ní k církevní provincii Salcburské; pročež tamější fary scházejí v registřích desátků papežských z dioecese Pražské. Rovněž tak nynější české fary při trojmezí českomoravsko-rakouském pohřešují se v těch registřích při dekanátě Chýnovském, a to proto, že Bystřice Nová, Markl u Landšteina i Staré Město se svými farnostmi náležely k dioecesi Pasovské, a fara Strmilovská i Kunžacká k dioecesi Olomoucké.[23]) Krajina Fridlandská, východně od dekanátu Žitavského v nynějším výběžku země České, náležela od nepaměti k dioecesi Míšenské; ježto však na sklonku 11. věku nebo brzo potom dostala se pod panství knížat a králů Českých, biskupové Pražští aspoň na počátku 14. století provozovali tam církevní správu prostředkem proboštů neboli děkanů Fridlandských; ve sporu o to podle listiny z roku 1316 biskup Pražský uváděl na svůj prospěch proti starším nárokům biskupa Míšenského jenom svoji skutečnou držbu.[24]) O výběžku Šluknovském, na západ od dekanátu Žitavského, není podobné svědectví na snadě, pročež nevíme, zdali v té krajině pod světským panstvím českým provozoval církevní správu stále biskup Míšenský, či byla-li ta končina také již potahována k dioecesi Pražské. V registřích desátků papežských z dioecese Pražské nenachází se krajina Šluknovská, tak jako ani Fridlandská, ale nachází se v nich dekanát Žitavský, jenž tedy mnohem dříve, a to nějakým pravoplatným skutkem, musel se dostati od dioecese Míšenské

země, hradiště se splanilo při proměně bažantnice v pole, i vodám vykázán dílem nový běh při umělém upravení řeky Mrliny.

[23]) To vyhledal a dokázal L. Domečka v Methodu 1892 str. 40, 51, a znova ve spisku: Osídlení krajiny Jindřicho-Hradecké, otištěném z Ohlasu od Nežárky 1893, str. 42, 77; v témž spisku str. 43 sld. činí se velmi pravděpodobným, že krajina Bystřická náležela k župě Vitorazské. Někdejší přináležitost Bystřicka k dioecesi Pasovské zdá se býti následkem křtu, jejž roku 845 přijalo 14 českých lechů v Řezně.

[24]) V Emlerových Regestech III. str. 128 č. 318 tištěno jest zajímavé svědectví metropolity Mohučského o obsahu appellace ku papeži, kterou u metropolity dal ohlásiti biskup Pražský r. 1316, jak se zdá, proti rozsudku vynesenému metropolitou v tom sporu.

k dioecesi Pražské; neboť prvotní hranice mezi těmi dioecesemi v 10. věku šla po hřbetě hor Ještědských a v myšleném prodloužení toho hřbetu na východ i na západ po rozvodí.

Starodávné církevní rozdělení Čech přetrvalo válku husitskou i proměny náboženské, a z největší částky zůstalo v platnosti až do války třicítileté. Kterak věc v 16. století se měla, nejlépe může se poznati z Knihy Visitace konané r. 1573; nebožtík Fr. A. Tingl prohlížel ten rukopis bibliotheky arcibiskupské a uveřejnil některé výpisky z něho. Vytáhlť jmena far, kolik jich ve kterém dekanátě bylo, a přidal poznámky o tom, které fary osazeny byly kněžími katolickými či nekatolickými, které byly neosazeny, a který kollator u které fary provozoval právo podací. Tyto Tinglovy výpisky vztahují se však toliko ke 14 dekanátům, totiž k Plzenskému, Rokycanskému, Klatovskému (Pam. VII. 224), Horšovskému, Kožlanskému (tamže VII. 442), Doudlebskému (VII. 595), Bílinskému, Kadaňskému, Ústskému (VIII. 67, 233), Tachovskému (čili Tepelskému VIII. 232), Prachyňskému (VIII. 388), Lipskému, Volyňskému (VIII. 469, 632) a Žlutickému (VIII. 549). Vyjma nový dekanát Kožlanský, jenž obsahoval asi třetí díl starého dekanátu Rakovnického, všecky tyto dekanáty nacházejí se již v seznamu 14. věku; zevrubným pak srovnáním jich s naší mapou shledal jsem, že staré dekanáty skrze ony dva věky také hranice své více nebo méně zachovaly. Neboť ve dvou dekanátech, Volyňském a Doudlebském, nenalezl jsem nižádných stop jakékoli proměny; v ostatních pak 11 dekanátech našel jsem toliko 22 far, které z jednoho do druhého sousedního přestoupily. Avšak větší proměna se ukazuje, jestli opět hledíme ku počtu far, které přečkaly války a hnutí náboženské; napočetl jsem totiž, že z 505 far stávavších okolo r. 1400 v hořejších 13 dekanátech, (při čemž Kožlanský pořád se vypouští), uvádí se jich r. 1573 v Knize Visitační toliko 297; v tom počtu bylo 196 far katolických, 60 nekatolických a 41 uprázdněných. Zdá se, že v některých dekanátech nejsou vypočteny všechny fary nekatolické nebo neosazené, kolik jich tehdáž opravdu bylo; sice by bylo zbývalo sotva 59 ze sta starých far, kterážto procento jest ještě menší nežli procenta svrchu k roku 1610 (str. 12) vypočtená. Jenom v jediném dekanátě Doudlebském, pod panstvím pánů z Rožmberka, počet a stav katolických far zůstal téměř nezměněn.

Starobylé rozdělení Čech na dekanáty a jejich hranice prvotné mají také ve světské historii velkou důležitost. Hádajíť se zpytatelé dávnověkosti české o otázku nesnadnou, zdali nejstarší církevní rozvržení Čech shodovalo se s rozdělením politickým, aneb zdali prvotné

dekanáty se župami aneb kraji vpadaly do týchže hranic čili nic. Spor tento vyložil jsem stručně na jiném místě, a přivedl jsem nový důkaz k jeho rozluštění ve smyslu kladném.[25]) Samo sebou se rozumí, že znázorněné hranice dekanátů prospějí tomuto přetřesu, jenž ukončen není, nýbrž dále vésti se musí.

Když Registra Desátků Papežských a listina biskupství Litomyšlského z r. 1350 vypočítávají fary dle jednotlivých dekanátů, jest na jevě, že hranice dekanátů mohou se také vykresliti. Dlužno však uvážiti, že krom far není nám podána žádná jiná známka hranic; pročež kde není far, tam nemohl jsem ustanoviti hranice dekanátské jinak než z dohadu, ku př. dle toku vod anebo dle rozhraní vod, ku kteréžto dvojí věci za starodávna nejvíce hledělo se při každém ustanovování hranic. Na některých místech opustily mne všechny známky; nikterak ku př. nemohl jsem rozeznati, zdaž vsi a tvrze Korkyně a Čím patřily k dekanátu Ořechovskému, nebo ku Podbrdskému, anebo k Bozenskému. Mimo to v počtu far, které v Registrech Desátků se pohřešují, a které Palacký z jiných pramenů jednotlivým dekanátům přidal, jsou některé, jež leží u hranic dvou dekanatů; přináležitost některých takových far našel Rojek z jiných pramenů, u jiných však jest nesnadno říci, ku kterému dekanátu náležely Taková pochybná místa jsou:

Fara Tomice na hranicích dekanátů Štěpanovského a Benešovského.

Klášter a město Milevsko na hranicích dekanátů Bechyňského a Vltavského; zde tok vody byl mi příčinou, abych to místo položil do dekanátu Bechyňského.

U hranic dekanátů Volynského, Doudlebského a Bechyňského stály již ku konci 14. věku čtyry fary, které v Registrech Desátků jsou opominuty, totiž Lhenice, Frauenthal, Chroboly a Zbitiny. Lhenice přidělil jsem k dekanátu Bechyňskému jak za příčinou toku vod tak i proto, že to město v pozdějších stoletích vždycky náleželo ku kraji Prácheňskému, kterýž tam počínal se od rozvodí k severu. Frauenthal čili Freienthal, Freudenthal, vyskytá se poprvé v Knihách Konfirmačních roku $1360^{31}/_{12}$ pak $1395^{5}/_{6}$, Chroboly tamže $1360^{6}/_{11}$ a $1435^{27}/_{5}$, Zbitiny $1395^{5}/_{6}$ a $1414^{2}/_{6}$; tyto tři fary spolu s městem Volary objevují se r. 1573 v dekanátě Volyňském, pročež měl jsem za to, že hned prvotně mají se přikázati do téhož dekanátu. Že sousední ves

---

[25]) Č. Č. M. 1874, 147.

Vitějovice r. 1365 náležela k farnosti Blanické dekanátu Volyňského, to poznáváme z Knih Erekčních I. (vyd. Borového str. 53.).

O klášteřích

jest málo říci. Na naší mapě nacházejí se toliko proslulé kláštery, které byly založeny před hnutím husitským, a jen těch řádův, kterým bylo dovoleno držeti statky. Vynechal jsem všechny kláštery pozdější, též kláštery řádů žebravých, kterých bylo téměř bez počtu.

O hradech a tvrzích.

Hrady měly v rozličných dobách rozličnou povahu. Co čteme u Kosmy a jiných nejstarších letopisců i v listinách až do počátku 13. věku o místech nazývaných latině *urbes, civitates* a *oppida*, tím nikterak nemají se rozuměti města v obecném nynějším smyslu toho slova, nýbrž všechny ty názvy tak jako i slovo *castrum* v oněch dobách bez rozdílu vyznamenávají *hrady*, kteréž po česku skutečně tak byly jmenovány. Také tyto nejstarší hrady nenáležely soukromým osobám, nýbrž byly veřejné, ustanovené za útočiště všemu okolnímu lidu v čas války. Opevněné byly dílem přirozenou povahou místa, ostatně pak z většího dílu příkopy, valy a sruby čili koly a plaňkami do valu svrchu navráženými; že však hlavní hrady v Čechách, (jako Praha, Libice, Stará Boleslav), již v 10. století byly opevněny zdmi na spůsob římský, to na jisto víme z Kosmy (k rokům 932, 995 a 1055).

Hradové královští a soukromí panští, zřízení dle obecného spůsobu pozdějšího středověku, počaly se v Čechách zakládati teprv u prostřed 13. století; předkové naši jmenovali je latině *castra*, po česku zase *hrady*, konečně však v 16. a 17. století *zámky*.

Na naší mapě označeny jsou stejným znamením hrady obojího druhu, jak ony prastaré veřejné (ku př. Stará Plzeň čili Plzenec, Libošín, Dřevíč, Doudleby), tak i tyto pozdější panské (ku př. Rožmberk, Šternberk, Potenštein); avšak ani z jednoho ani z druhého druhu nejsou uvedeny všecky, kolik jich někdy stávalo aneb které aspoň dosud ve známost vešly.

Sídla šlechtická méně opevněná nazývala se za starodávna *tvrze*, latině munitiones, německy Rittersitze nebo Edelsitze. Na naší mapě jest jich vytčena jenom snad asi polovice, a které se tam nacházejí, ty z velkého dílu náležejí do století 15. a 16.

Pavel Aretin z Ehrenfeldu na mapě Čech r. 1619 vydané udává, že v Čechách tehdáž počítalo se 200 pevných hradů a 3377 tvrzí;[26]) že tehdáž mnohé starší hrady a tvrze byly již pusté, jest vůbec vědomo, ba do dnešního dne nejsou ještě všechny objeveny pod zříceninami a jmeny svými věkem zasutými.

O městech a městečkách.

U předků našich před 13. věkem nadarmo bys hledal měst a městeček, t. j. obcí ve srovnání s vesnicemi lidnatějších, vzdělanějších, užívajících práv větších, a bohatnoucích netoliko z rolnictví, ale zvláště z obchodu a z průmyslu. Teprv po roce 1200 zakládala se u nás města podle obyčeje západních národů, a rozeznávaly se mezi nimi vždy dva druhy. *Města královská* byla založena na statcích královských, obdařená znamenitými privilegiemi a samosprávou i svézákonností, tudy byla také bohatší a zdmi ohrazena, a z času války husitské užívala práva třetího stavu na sněmích. *Města* a *městečka poddaná* byla skrovnější, menšími právy opatřená, stála pod panstvím šlechticů nebo osob duchovních jakožto svých vrchností, a nacházela-li se na statcích královských, byla podřízena královským vladařům a purkrabím.

Z měst a městeček na naší mapě vytčených náležejí některá již do 14. věku, ostatní pak do následujících století ne-li svým původem, aspoň stavem svým zde ukazovaným. Také některá města královská, jež poznamenána jsou korunou, dosáhla toho stupně teprv po bouři husitské; ku př. biskupská dříve města Český Brod r. 1437 a Rokycany r. 1498 byly vřaděny do počtu měst královských. Město Tábor, prvotně nazvané Hradiště hory Tábor, bylo založeno roku 1420, jak známo, od Jana Žižky; poněvadž to město ani původem nedotýká se věku Karla IV., postavil jsem je do závorek. Týmž znamením opatřil jsem tři jiná místa: Nové Město nad Medhují založené roku 1501, Joachimsthal r. 1516 překřtěný a za město povýšený, a Ochranov čili Herrnhut osadu českobratrskou r. 1722 vzniklou.

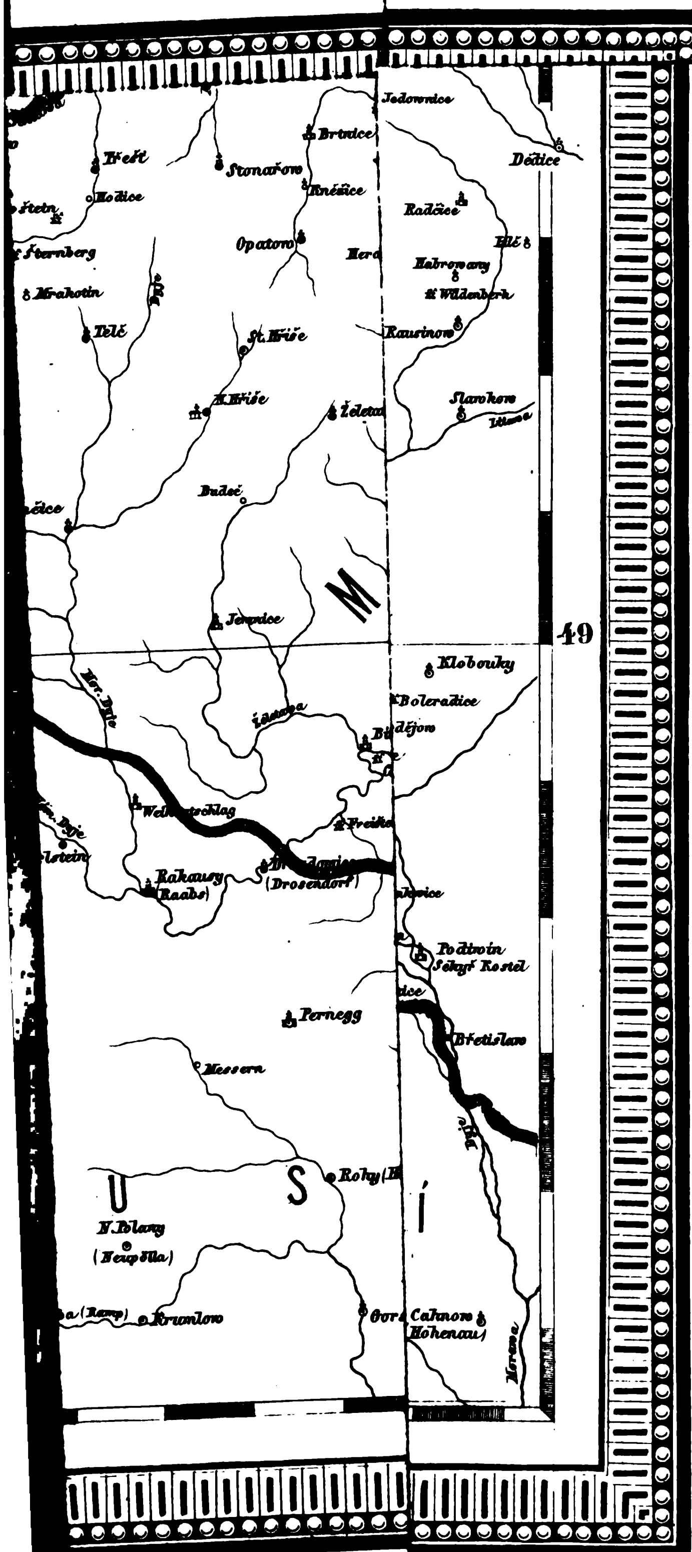
K původnímu latinskému textu tohoto výkladu připojen byl roku 1876 abecední seznam míst (str. 18—39), který má sloužiti za *doplněk ku Palackého Popisu království Českého*. Nacházejí se v tom seznamu

[26]) Balb. Misc. III. 65.

1. místa zaniklá, jejichž poloha teprv po roce 1847 byla od rozličných badatelů zjištěna; 2. stará česká jmena takových míst, jež v Popise se nacházejí pod jinými jmeny; 3. různá nyní neužívaná jmena známých míst, latinská, německá, a česká špatnou výslovností nebo nedostatečným pravopisem skroucená, která u Palackého proto se nenacházejí, že toliko hleděl v Popise ustanoviti správnou formu českou a německou, které nyní užívati se může. Celý ten doplněk ku Popisu má tedy důležitost toliko pro badatele v historickém místopise, a jmenovitě má usnadniti ustanovování míst těm, kdož sestavují rejstříky ku pramenům historie české. Zde se pomíjí, jakož byl vynechán také při vydání této mapy v Památkách 1876. Dočkáme se, jakž slyšeti, brzo historického místopisu království Českého v pořádku abecedním, do kteréhož bohdá budou pojaty jak opravy a doplňky uvedené v seznamu zde míněném, tak i jiné později vyhledané a dílem již uveřejněné v Památkách XII. 278, a porůznu v Sedláčkových Hradech i jinde.

V Praze, v červenci 1894.

J. K.

Jedownice
Brtnice
Dědice
Třešť
Stonařow
Knéžice
Hodice
Radčice
Opatow
Šternberg
Habrowany
Wildenberk
Mrakotin
Telč
St. Kříže
Rausinow
Slawkow
M. Kříže
Želetau
Budeč
M
Jemnice
49
Klobouky
Boleradice
Želetawa
Weikertschlag
Freiňe
Rakausy
(Raabs)
(Drosendorf)
Podiwin
Sekyř Kostel
Pernegg
Břetislaw
Messern
Dyje
Roky
U
S
Í
N. Polany
(Neupölla)
Kruwlow
Calmow
Hohenau
Morawa

Tiskem Dra Edv. Grégra v Praze.

DATE DUE
